

The Impact of Listening and Speaking Language Skills on the Development of Communicative Competence

Dunja Pavličević-Franić
University of Zagreb, Faculty of Teacher Education

Abstract

The aim of the Croatian language teaching in elementary school is to enable students to develop language communicative competence which would allow them to successfully acquire the curriculum, and to be functionally included in the lifelong learning process (NPiP, 2006). Since the process of language acquisition does not only include acquiring linguistic and communicative elements but also developing psychosocial skills, L1 communication is emphasized as the first and most important out of eight key competences in the Common European Framework of Reference for Languages (Vijeće Europe, 2005). Therefore, all the participants within the educational process are expected to encourage the development of language competences – firstly communicative and then linguistic competence.

A child enters the language communication process by means of listening and imitating adult speakers of a language community, after which the processes of repetition and understanding, and the act of speaking are triggered. After finishing preschool, school-age children develop more complex language skills such as reading and writing. However, the basic skills of listening and speaking should still not be neglected. Unfortunately, the teaching experience and scientific research (Aladrović-Slovaček, 2011; Cvikić, Pavličević-Franić, & Aladrović-Slovaček, 2015; Jelaska, 2005; Pavličević-Franić, 2005, 2011) point to the fact that it is precisely the basic language skills of listening and speaking that are not being sufficiently included in the teaching process.

Therefore, the aim of this paper is to articulate the immense importance of the receptive skill of listening and the productive skill of speaking within the process of

learning and teaching Croatian, since they are the basic linguistic skills necessary both for acquiring the Croatian language and other school subjects.

Key words: *communicative competence; linguistic competence; listening and speaking language skills.*

Introduction

The process of mother tongue acquisition, though primarily linguistically determined, is not only a linguistic, but also a psycho-cognitive and sociocultural element of human development. It is an intellectual process which is, because of its complexity, covered by different scientific disciplines, primarily linguistics, but also psychology, sociolinguistics, pedagogy, Croatian language teaching methodology, etc. The acquisition of the Croatian language, as a mother tongue, is the basic goal of the process of learning and teaching Croatian language as a subject in primary and secondary schools. It is a part of the curriculum, and is both the mother tongue and the communicative basis for the acquisition of other subjects in the curriculum. Therefore, all the participants within the educational process are expected to encourage the development of language competences. The central part of the curricula should be concentrated on the development of functional communication in a positive institutional environment for the purpose of better and easier communication. The key question of the process of Croatian language learning and teaching is which methods and procedures are to be used in order to encourage and develop pupils' ability to successfully and meaningfully communicate, which would enable them to successfully use the standard Croatian language in oral and written form and become competent communicators? In other words, what should be done so that the final result at the end of the education period would be more useful knowledge of language and fewer memorized facts? Communication in mother tongue is emphasized as the first and most important out of eight key competences¹ in the Common European Framework of Reference for Languages (CEFRL - Council of Europe, 2001; ZEROJ - Školska knjiga, 2005), and its development begins with the acquisition of basic language skills of listening, speaking, reading and writing, which should finally result in a high level of communicative language competences.

Communicative Language Competences

As an abstract system of signs and rules whose primary aim is communication, the language does not have to have the same role, purpose and value system always and everywhere. Dell Hymes (1984) uses the term communicative competence, which refers to the level of language acquisition, the ability of its discursive use in language

---

¹ According to the CEFRL, key competences are: communication in a mother tongue, communication in a foreign language, mathematical competence, media (digital) competence, "learning to learn" competence, social and civic competence, sense of initiative and entrepreneurship, creative expression.

practice and the competence of the speaker to choose which one of several language systems (sub-systems) is the most appropriate for a particular communicative situation. Linguistic theoreticians have interpreted the term "competence" in different ways. For Noam Chomsky (1989), "competence" is only linguistic competence, which means only the knowledge of grammar, and it is different from "performance", which is the actual use of language by the speaker. Taking into consideration language theory in general, it can be concluded that the term "competence" refers to the competence of a person, i.e. their expertise and ability to perform certain activities. As for language competences, there are two distinctive levels of language expertise and the difference between *linguistic* and *communicative competence*. While communicative competence is the actual use of language in concrete situations (functional communication), linguistic competence refers to the theoretical knowledge of language, i.e. the knowledge of rules, standards and definitions (grammar expertise). The participants in the education process are expected to acquire a certain level of both the communicative and linguistic competence, bearing in mind that the order of acquisition should be appropriate for a particular developmental stage. Communicative practice should come first and theoretical knowledge should follow. However, the practice in our schools has been to first acquire the language knowledge on the level of grammar standard (linguistic competence or theoretical knowledge of language) and only then, and to a smaller extent, to develop the communicative competence on the level of functional use (communicative competence or useful knowledge of language). In case of the mother tongue, especially in the period of early language acquisition, it should be quite the opposite!

Though the National Framework Curriculum (NFC, 2010) highlights the importance of development of communicative language abilities, the research on the teaching practice (Aladrović-Slovaček, 2008, 2011; Barbaroša-Šikić & Češi, 2007; Bežen, 2008; Jelaska, 2005; Pavličević-Franić, 2005, 2011; Pavličević-Franić & Kovačević, 2002, 2003; Vilke, 2007), shows a disproportion between encouraging linguistic as opposed to communicative competence. Moreover, the current Elementary School Curriculum - Croatian Language (ESC, 2006) puts the lessons with the topic of language expression in the third place, after grammar and literature lessons, though the basic language skills should be encouraged precisely during the lessons of language expression. Thus, the Croatian language curriculum, especially in primary school, points out the principle of functionality and correlation between subjects as well as the competence-oriented and communicative approach to educational content, but in reality, the teachers insist on memorizing and reproducing definitions and rules.

This fact has been confirmed by the research on the levels of linguistic and communicative competence (Pavličević-Franić & Aladrović Slovaček, 2010) conducted on the sample of (N = 100) junior grade pupils. The arithmetic mean shows that the pupils are more competent at the knowledge of rules and definitions (linguistic competence), which, unfortunately, does not help them make their daily

communication more successful. The useful knowledge of language (communicative competence) gave way to the theoretical knowledge about language (Figure 1).

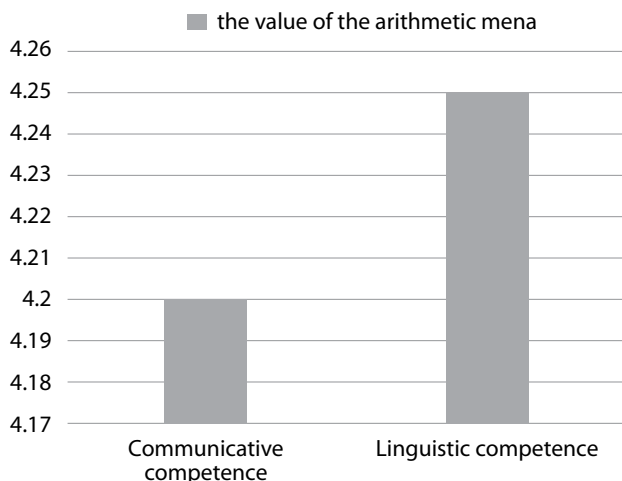

Figure 1. Results of linguistic and communicative competence tests in primary school

It has to be stressed that language content is given sufficient attention in primary school, but the methods of learning and teaching are clearly not suitable to students' age and are not adequately employed. Despite a large number of lessons, the result of Croatian language lessons is not necessarily a better ability to express oneself, to communicate, speak and write in the mother tongue.

Secondary school primarily addresses literature and theory of literature, while language is insufficiently represented. Therefore, one should not be surprised by the fact that at the end of their education period, after eight or twelve years of learning the mother tongue, students do not achieve a satisfactory education level, which means that they are not sufficiently competent in their oral and written expression in the standard Croatian language.

In view of these facts, it is necessary to know how to design language programmes and to what extent, how and when the process of institutional Croatian language learning should be based on the development of linguistic competence and when more attention should be paid to the development of communicative and functional language competence on the level of all useful idioms of an individual or the society. If the purpose of the acquisition of standard Croatian language is to develop the most efficient communication possible in the mother tongue, then it does not seem useful to support the curricula which encourage learning declarative knowledge. On the contrary, meta-linguistic skills and meta-cognitive abilities of students should be developed first, i.e. the abilities which include conditional knowledge and stimulate language and communication competences based, above all, on the language skills of listening and speaking, and then reading and writing (Miljević-Ridički et al., 2003).

Language Skills

Development of language competences, which includes successful acquisition of mother tongue, is based on acquisition of basic language skills during the process of communication. In professional literature, the term "language skill" is also known as "language activity", "language skill" and "language ability". In Croatian linguo-didactic literature, these are various activities which are linguistically, psychologically and sociologically conditioned and the purpose of which is language acquisition. Systematic encouragement of language skills significantly mitigates acquisition (reception) of language content and if the pupils acquire language skills, they will at the same time acquire the language itself.

There are four basic language skills – listening, speaking, reading and writing. Listening and speaking (talking) are considered the primary ones. A pupil entering school, if normally developed in terms of language, has sufficiently mastered the listening and speaking level, which means that they are able to hear and understand the talk, to speak and talk themselves. At school, they encounter the secondary language skills – reading and writing. The best educational results are achieved by language interaction, which refers to successful combination of exercises of language reception (listening, reading) and language production (speaking, writing).²

This paper will discuss the primary language skills of listening and speaking, as a key to mastering other skills, which implies mastering Croatian language in general.

Listening

The listening ability or skill is the basis for successful communication in a language. Although it is the skill that we learn first, the research shows that the language skill of listening is paid the least attention, especially the active i.e. conscious listening. Moreover, many consider speaking the most important communication skill, forgetting at the same time that without listening it is not possible to speak. Due to our analytical mind, the information that we hear is often not identical to that which the speaker has uttered, depending on the communication situation, age of the speaker, and knowledge of the topic. Although many consider listening to be a passive activity, it is far from the truth.

Listening is a dynamic process, being a receptive ability of a person to receive and acquire auditive elements of the language. The listening process includes the cognitive and emotional level and it is preconditioned by normal auditory hearing which implies the existence of organic (physical) sense of hearing, then the phonemic hearing (articulation of phonemes) and melodic hearing (intonation level). All three elements of auditory hearing are preconditions for successful development of listening as a language skill. It is necessary not only to listen to the words, but also to hear

---

² Methodology teachers claim that speaking and writing are productive skills, while listening and reading are receptive skills.

and understand the message in order to prevent "the noise in the channel", i.e. not understanding the message. Misunderstanding or misinterpretation of the message is mostly a consequence of unconscious listening or so-called partial listening. The book "Andragogic models of teaching" (Dijanošić, 2009) lists several sub-types of partial listening:

- *Pseudo-listening* – the listener seems to show the interest, but is not concentrated and thinks of something else;
- *One-level listening* – the listener occasionally becomes involved and listens only to a part of the information;
- *Selective listening* – the listener listens only to a part of the information that is especially interesting to him;
- *Selective rejecting* – the listener focuses on the content which he does not want to hear and stops listening when it comes to this content;
- *Interruptive listening* – the listeners interrupt the speaker, interposing themselves and giving their opinion;
- *Defensive listening* – the listener interprets all messages as an attack so they defend themselves or attack others;
- *Ambush listening* – the listener listens to the speaker, waiting for a chance to attack them whenever they feel that the speaker's words can be disputed.

During partial listening, the average reception is 120 – 180 words per minute, while in conscious or active listening 500 – 800 words per minute are processed. This fact stresses the importance of active listening within the teaching process. If a pupil has developed the skill of active listening, they can learn a significantly larger part of the teaching content during lessons. Developing active listening requires attention and consciousness which is above the level of "listening" and includes the level of "hearing what has been said". Unfortunately, from pre-school through primary and secondary school, pupils are rarely "taught to listen". Although 89% of the surveyed Croatian language teachers claim to encourage listening (53% very often and 36% often), this has not been confirmed by the students' answers (Table 1). Only 49% of the surveyed students answered that the teachers assign listening exercises (Pavličević-Franić & Aladrović Slovaček, 2011).

Since the language skill of listening is a precondition and the basis for every successful communication, active listening exercises should be assigned as often as possible during Croatian language lessons.

Table 1
Encouragement of language skills in Croatian language lessons

Language skill	I do not encourage	I sometimes encourage	I encourage	I often encourage
Listening	0	11%	53%	36%
Active listening	0	19%	52%	29%
Speaking	0	7%	46%	47%

The listening skill can be developed in different ways: by preparatory pre-exercises in junior grades of primary school, with the aim of developing concentrated attention and attentive listening to a spoken or read text; exercises of active listening in later education cycles, e.g. listening and the control of understanding, listening and selection of content (separating the important from the unimportant); exercises of reproduction of the listened content, etc. Dijanošić (2009) names other options for the encouragement of active listening, which are more suitable for older developmental age, such as: *sending verbal and non-verbal signs* which show the speaker that he is being listened to; *asking questions* to clarify the spoken message; *repeating the listened text aloud* (retelling in one's own words) in order to check understanding; *decoding emotional states* in order to direct further communication; *summarizing what has been heard* in order to define the main topic; *evaluation of the listened message* in order to confirm the value and understanding of the message.

All listening exercises, regardless of the type and level of acquisition, have to be conducted on actual templates of real communicative situations. In junior primary school grades it can be listening and repeating rhymes, tongue twisters, riddles, brain teasers and participation in listening and speaking language games (onomatopoeic games, articulation – intonation games). In senior grades of primary school and in secondary school, active listening exercises can be assigned during conversation, or can include guided listening to music, listening of expressively read artistic literary texts, listening of expressively read texts of other functional styles, etc. Audio recordings on CDs, radio and TV shows, films and computer programmes can be used as examples of simulated speech sources, but first of all, and the most useful of all, is listening to the teacher and communicating with each other.

Speaking

The language skill of speaking is innate to humans, provided they have healthy speech organs and normal cognitive development. In the early phase of language acquisition, speaking follows the first skill of listening. Although not primary, speaking is a basic human skill of establishment and realization of language communication, significantly more frequent, easier and faster than the writing skill. Understanding speech usually comes before the speech itself, but both skills can develop parallel to each other and sometimes speech can even precede understanding (e.g. when pre-school children use some language expressions which they do not understand).

Speaking is a productive ability of human beings. This is a language skill during which an oral message is transmitted through lexis, grammar, phonological and prosodic means within the process of verbal communication. The basic unit of speech is *speech act*. Within the communication process, speech act includes: the *content of speech* (what is spoken about), the *expression of speech* (the selection of language units by which the speech is realized), the *meaning of speech* (what the spoken content means or can mean), the *purpose of the speaker* (why or for what purpose the speech

is realized), the *context of speech* (communicative situation or the environment within which the speech is realized). Every speech act includes extra-linguistic and linguistic elements which shape the act, starting from individual personality traits of each individual, socio-communicational and psycho-communicational factors to the linguistic knowledge and levels of language acquisition. The basic function of an act of speech is verbal communication, i.e. realization of speech as oral language activity between at least two collocutors. According to the role which speech act has in the communication process, there are several different acts: contact acts of speech (greetings, introduction, congratulations, various forms of addressing the listeners); direct speech acts (request, proposition, command, instruction and other optative forms of speech); expressive speech acts (expression of different feelings); referential speech acts (presentation, statement, report, explanation, claim and other forms of objective speech based on facts). According to the criterion of relationship between the collocutors, we distinguish speech acts which influence the consciousness of the collocutor (exchange of opinions, expressing opinion), speech acts which influence the action of the collocutor (advise, demand, warning, reproach), speech acts which release the tension between the collocutors (apology, thanks, congratulating, condolences and other forms of speech which influence emotional state of the collocutor).

Regardless of their sub-types, in communication speech acts can be realized as a dialogic, monologic and polylogic spoken form. Dialogue (Greek: *dia* = two) is a conversation between two people who, in turns, take the role of the speaker and the listener. It is realized as an official or private conversation, public or personal conversation, external (real communication) or internal conversation (auditory unrealized conversation with oneself), one-sided conversation (one speaker takes both the role of the speaker and the listener) or two-sided conversation (mutual interaction between the speaker and the collocutor). The most common dialogic forms are: everyday conversation, recreational conversation, business conversation, interview, conversational games (brain teasers, riddles, anagrams, fill-in puzzles, i.e. language games which stimulate communicative competence). Monologue (Greek: *mono* = one, alone) is a self-speech, i.e. speech of one person intended for others or themselves, an individual spoken act without collocutors taking turns in communication. It is realized as description, story-telling, discussion, interpretation and instruction. Polylogue (Greek: *poly* = a lot, more) is a spoken communication form in which several people participate. Since polylogic forms imply the interaction of several collocutors and their structure is similar to the dialogue, it is not incorrect to divide the acts of speech into only two basic forms. In this division, the term "dialogic form" means every conversation of more than one person, while the term "monologic form" means the speech of only one person in communication (Pavličević-Franić, 2005).

Literature in the field of linguistics makes a semantic difference between the terms *speech* and *speaking*. Speech is auditory realization of a certain language which is acquired from the early childhood. Speaking, on the other hand, is a language skill

based on the general human ability to make sounds, i.e. produce vocal–auditory elements. There are several preconditions which have to be met so that speaking, as a general organic and physical ability of every healthy human, evolves into a language skill which enables successful oral communication. First of all, in order to achieve successful language communication, the persons have to share the same language code, i.e. to have knowledge of the same language within whose rules and standards the speech will be realized. Special attention has to be paid to the development of listening ability which precedes speech and which enables the person to acquire the language in auditory terms (acquisition of acoustic–articulatory and intonational characteristics of the language). Development of the innate speaking ability includes frequent language exercises which stimulate speech (and oratory) skills.

Speaking exercises take an important place in Croatian language lessons, especially in the area of language expression. They are directly connected with active listening exercises which precede them, and reading and writing exercises which follow them, while the most efficient speaking exercises are based on different creative activities (Cvikić, Pavličević-Franić, & Aladrović-Slovaček, 2015). *Grammar exercises* (phonetic–phonological, morphological, syntactic), *orthoepic exercises* (articulation, accent, intonation), *lexical exercises* (enrichment of vocabulary and word meaning), *style and composition exercises* (creation of own functional texts) should be systematically conducted. In order to stimulate mastering of the Croatian language, different speech expression forms can be used in the classroom (Pavličević-Franić, 2005):

- *Preparatory exercises* (in early language period) – they start with so-called *contact speaking* in everyday communication (greetings, addressing, asking and answering, thanking, congratulating);
- *Direct speech forms* (in later educational periods) – expressing oral request, advice, proposal, command;
- *Expressive speaking* – telling factual or fictional events with oral expression of feelings;
- *Referential speaking* (the most demanding type of speaking exercise) – exercise of objective speech.

Regardless of the content which is being reinforced through exercises, or the developmental age when the exercise is conducted, speaking exercises in Croatian language teaching can be generally divided into reproductive (repeating) and productive (creative). It should be noted, however, that linguo-methodological theory cannot function without practice, i.e. actual inclusion of all language skills (listening, speaking, reading and writing) into the process of learning and acquisition of the Croatian language (Bežen, 2008). *Correction exercises* are also included in all types of speaking exercises in order to prevent and eliminate grammar and orthoepic mistakes. The basic goal of speaking exercises in primary and secondary school is the development of speaking competence and skills – that is, creation of Croatian language speakers who possess communicative competence.

Conclusion

Since language learning and teaching is based on communication, and communication, among other factors, is also developed by stimulation of language skills (primarily listening and speaking and then reading and writing), the successful mastering of the standard Croatian language is directly related to the development and acquisition of communicative language competence. The starting point, at the beginning of education, is development of pragmatic language competences which are then followed by higher levels of linguistic competences during and at the end of a certain period of education. Within the teaching process, in terms of listening as a language skill, it primarily means "learning to listen", i.e. to receive the message by listening. Active (conscious) *listening* and at the same time *hearing* and understanding the content can also be learnt. Auditory reception is a precondition not only for other language skills, but also for normal language development of each individual in general. On the other hand, by practicing the language skill of speaking, one learns to produce and transmit the spoken message, i.e. not only how to *speak*, but also how to *say something* during oral communication. In language interaction, listening is intertwined with speaking and later with other language skills as well, the communication becoming more successful with each higher level of understanding following each language activity.

If learning and teaching Croatian language is based on theoretical knowledge, without actual functional application, especially in case of pupils of junior school grades, learning the standard language will not result in more successful communication, richer vocabulary and correct expression without the fear of mistake. Therefore, creation of conditions for the development of communicative abilities and increase of communicative competence on the level of all communicative varieties of the mother tongue should be an important goal of the successful process of Croatian language learning and teaching. In the primary school period, the development of communicative competence is the basis for language acquisition, while in secondary schools a high level of communicative expertise represents the starting point for extending the knowledge of language theory, i.e. for successful development of linguistic competence. There are several reasons which confirm that functional-communicative approach should precede the grammatical approach in Croatian language acquisition and learning: development of communicative competence is related to the cognitive and emotional development of students; better developed language and communicative ability is proportional to more successful socialization and it influences the entire development of a versatile creative personality; mastering the Croatian language as a form of oral and written expression has an important role not only in Croatian language lessons, but the learning process in general. Communication is developed by communicating, for the purpose of real expression. Using the first acquired logical utterances at an early age (regardless of potential mistakes) and later using abstract grammar paradigms, during the education process

the student will gradually learn to produce standard language forms on all language levels. Normative grammar is not eliminated, but reformed into didactical (school) grammar adjusted to the cognitive and emotional characteristics of students of certain developmental age and certain period of education.

In view of the above-mentioned facts, it can be concluded that acquisition of the standard language throughout the entire educational system should be differently defined and set in terms of concept and programme. The purpose would be functional learning of linguistic content and development of basic language skills – active listening, productive speaking, reading and writing, i.e. functional expression. It implies encouraging communicative competence and paying more attention to language expression lessons during which practical language exercises should be conducted by which functional language communication is developed. Thus, the starting point is a communicative situation from which, through interaction of language skills, follows functional application and development of communicative and linguistic competence. The result of the teaching process designed in this manner is an educated student with communicative competence, high level of language knowledge and self-confidence.

References

- Aladrović Slovaček, K. (2011). Razvoj diskursne kompetencije u ranome učenju hrvatskoga jezika. In V. Karabalić, M. Aleksa Varga, & L. Pon (Eds.), *Diskurs i dijalog: teorije, metode i primjene* (pp. 323-338). Osijek: HDPL i Filozofski fakultet.
- Barbaroša-Šikić, M., & Češi, M. (2007). *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika - Suvremeni pristupi poučavanju u osnovnim i srednjim školama*. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje i Naklada "Slap".
- Bežen, A. (2008). *Metodika – znanost o poučavanju nastavnoga predmeta* (s primjerima metodike hrvatskoga jezika). Biblioteka Magister. Zagreb: Profil International i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Chomsky, N. (1989). *Znanje jezika*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Cvikić, L., Pavličević-Franić, D., & Aladrović-Slovaček, K. (2015). *Creative Thinking in Literacy and Language Skills /Smjernice za poučavanje/*. Erasmus+ projekt, Učiteljski fakultet. Retrieved from <http://www.creativethinkingproject.eu/croatian/index.html>
- Dijanošić, B. (Ed.) (2009). *Andragoški modeli poučavanja*, priručnik za rad s odraslim polaznicima. Zagreb: Agencija za obrazovanje odraslih.
- European Commission (2004). *European Framework of References for Lifelong Learning, Teaching Goals and Methods: Communicative Competence*. Retrieved from <http://www.uclrc.org/essentials/goalsmethods/goal.htm>
- Hymes, D. (1984). *Etnografija komunikacije*. Beograd: BIGZ.
- Jelaska, Z. (2005). *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Kovačević, M., & Pavličević-Franić, D. (2003). *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini*, knjige I. i II. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu i Naklada "Slap".

- Littlewood, W. (2000). *Communicative language teaching - An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Miljević-Riđički, R. et al. (2003). *Učitelji za učitelje - Načela aktivne/efikasne škole*. Zagreb: IEP.
- Nacionalni okvirni kurikulum (2010). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, Vijeće za NOK. Retrieved from https://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf
- Nastavni plan i program za osnovnu školu - Hrvatski jezik (NPiP) (2006). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Retrieved from https://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelj/RM/Nastavni_plan_i_program_za_osnovnu_skolu_-_MZOS_2006.pdf
- Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike*. Zagreb: Alfa, Biblioteka Scientiae et artes.
- Pavličević-Franić, D. (2011). *Jezikopisnice - rasprave o učenju i poučavanju hrvatskoga jezika u ranojezičnome diskursu*. Zagreb: Alfa.
- Pavličević-Franić, D., & Aladrović Slovaček, K. (2011). Utjecaj načina poučavanja na motivaciju i stav učenika prema hrvatskome jeziku kao nastavnome predmetu. *Napredak*, 152(1-2), 171-188.
- Pavličević-Franić, D., & Aladrović Slovaček, K. (2010). Development of communicative competence among plurilingual students in monolingual Croatian language practice. *Vestnik za tuje jezike*, 2(1-2), 175-192.
- Težak, S. (1998). *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika*, knjige I. i II. Zagreb: Školska knjiga.
- Vilke, M. (2007). Komunikacijski pristup nastavi hrvatskoga jezika ili hajde da se i mi jednom okoristimo već otkrivenom toplom vodom. In M. Barbaroša-Šikić, & M. Češi (Eds.), *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika - Suvremeni pristupi poučavanju u osnovnim i srednjim školama* (pp. 50-65). Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje i Naklada "Slap".
- Vijeće Europe (2005). *Zajednički europski referentni okvir za jezike - učenje, poučavanje, vrednovanje (ZEROJ)*. Zagreb: Školska knjiga.

Dunja Pavličević-Franić

University of Zagreb, Faculty of Teacher Education

Savska cesta 77, 10000 Zagreb, Croatia

dunja.pavlicevic-franic@ufzg.hr

Utjecaj jezičnih djelatnosti slušanja i govorenja na razvoj komunikacijske kompetencije u procesu ovladavanja hrvatskim jezikom

Sažetak

Cilj je nastave hrvatskoga jezika osposobljavanje učenika za jezičnu komunikaciju koja omogućuje uspješno usvajanje nastavnih sadržaja i funkcionalno uključivanje u cjeloživotno obrazovanje (NPIP, 2006). Budući da u procesu ovladavanja materinskim jezikom nije riječ samo o usvajanju jezikoslovnih sadržaja i komunikacijskoj osnovici sporazumijevanja, nego i o razvoju psihosocijalnih sposobnosti, komuniciranje na materinskome jeziku istaknuto je u Zajedničkome europskome referentnome okviru za jezike kao prva i najvažnija od osam ključnih kompetencija (Vijeće Europe, 2005). Stoga se od svih sudionika obrazovnoga procesa očekuje poticanje i razvoj jezično-komunikacijske kompetencije.

Dijete u jezičnu komunikaciju ulazi slušanjem i oponašanjem odraslih govornika jezične zajednice, zatim se uključuju procesi ponavljanja i razumijevanja pa jezična djelatnost govorenja. Nakon predškolskoga razdoblja u školskoj se dobi razvijaju složenije jezične djelatnosti kao što su čitanje i pisanje, no i nadalje se ne bi smjele zanemarivati bazične djelatnosti slušanja i govorenja. Nažalost, nastavna praksa i provedena znanstvena istraživanja (Aladrović-Slovaček, 2011; Cvikić, Pavličević-Franić i Aladrović-Slovaček, 2015; Jelaska, 2005; Pavličević-Franić, 2005) ukazuju na činjenicu da se upravo jezičnim djelatnostima slušanja i govorenja ne posvećuje dovoljno pozornosti.

Svrha je ovoga rada istaknuti važnost receptivne sposobnosti slušanja i produktivne sposobnosti govorenja u nastavi hrvatskoga jezika i izražavanja, budući da je riječ o temeljnim jezičnim djelatnostima nužnima za uspješno ovladavanje materinskim jezikom, ali i za usvajanje ostalih nastavnih sadržaja.

Ključne riječi: komunikacijska kompetencija; lingvistička kompetencija; jezične djelatnosti; sposobnost slušanja; sposobnost govorenja.

Uvod

Proces ovladavanja materinskim jezikom, iako ponajprije lingvistički određen, nije samo jezična nego i psihokognitivna i sociokulturološka sastavnica čovjekova razvoja. Riječ je o intelektualnome procesu kojim se, upravo zbog njegove složenosti, bave različite znanstvene discipline, ponajprije lingvistika, ali i psihologija, sociolingvistika, pedagogija, metodika hrvatskoga jezika i dr. Ovladavanje hrvatskim kao materinskim jezikom temeljni je cilj učenja i poučavanja hrvatskoga jezika kao nastavnoga predmeta u osnovnim i srednjim školama. Riječ je o nastavnome sadržaju koji je ujedno materinski jezik, ali i komunikacijska osnovica za usvajanje drugih obrazovnih sadržaja. Stoga se od svih sudionika obrazovnoga procesa očekuje poticanje i razvoj jezičnih kompetencija. Razvoj funkcionalne komunikacije u pozitivnome institucionalnome okruženju, a sa svrhom što boljega i lakšega sporazumijevanja, trebao bi biti središnji sadržaj nastavnih kurikula. U procesu učenja i poučavanja hrvatskoga jezika postavlja se ključno pitanje – kojim metodama i postupcima poticati i razvijati sposobnost uspješne i sadržajne komunikacije učenika kako bi se uspješno služili hrvatskim standardnim jezikom u govoru i pismu te postali komunikacijski kompetentne osobe? Odnosno što učiniti da na kraju obrazovnoga razdoblja bude što više uporabnoga jezičnoga znanja, a što manje napamet naučenih činjenica? U *Zajedničkome europskome referentnome okviru za jezike* (Vijeće Europe, 2005) ponajprije se ističe činjenica da je komuniciranje na materinskome jeziku prva i najvažnija od osam ključnih kompetencija¹, a njezin razvoj počinje usvajanjem temeljnih jezičnih djelatnosti slušanja, govorenja, čitanja i pisanja, što bi u konačnici trebalo rezultirati visokom razinom jezično-komunikacijskih sposobnosti.

Jezično-komunikacijske sposobnosti

Kao apstraktan sustav znakova i pravila koji primarno služi sporazumijevanju jezik ne mora uvijek i svuda imati istu ulogu, svrhu i sustav vrijednosti. Za stupanj usvojenosti jezika, mogućnost njegove diskurzalne primjene u jezičnoj praksi i sposobnost govornika da od više jezičnih sustava (podsustava) u komunikacijskoj situaciji izabere najprimjereniji, Dell Hymes (1984) rabi termin *komunikacijska kompetencija* (engl. *communicative competence*). U lingvističkoj se teoriji o pojmu kompetencije različito promišljalo. Noam Chomsky (1989) nazivom *kompetencija* (engl. *competence*) označava samo lingvističku kompetenciju, dakle poznavanje gramatike, razlikujući je od *performativnoga govora* (engl. *performance*) koji predstavlja uporabnu odnosno izvedbenu razinu pojedine govorne osobe. Uopćavajući teorijska promišljanja, može se zaključiti da termin kompetencija označava sposobnost

---

¹ Prema ZEROJ-u ključne kompetencije su: komuniciranje na materinskome jeziku, komuniciranje na stranome jeziku, matematička pismenost, medijska (digitalna) kompetencija, kompetencija »učiti kako se uči«, međuljudska kompetencija, poduzetnička kompetencija, kreativno izražavanje.

kojom osoba raspolaže, odnosno stručnost i osposobljenost za obavljanje određene djelatnosti. Kad je riječ o jezičnim kompetencijama, jasno se ističu dvije razine jezične stručnosti, te uvodi razlika između *lingvističke* i *komunikacijske kompetencije*. Pritom komunikacijska kompetencija podrazumijeva uporabno jezično znanje u konkretnim situacijama (funkcionalna komunikacija), a lingvistička se kompetencija odnosi na teorijsko znanje o jeziku odnosno poznavanje pravila, normi i definicija (gramatička stručnost). Od sudionika izobrazbenoga procesa očekuje se određeni stupanj usvojenosti i komunikacijske i lingvističke razine, pri čemu je važno istaknuti redosljed usvajanja u određenoj razvojnoj dobi. Valja krenuti od komunikacijske prakse do teorijskoga znanja. U našoj školskoj praksi to ipak ponajprije znači usvajanje *jezičnoga znanja na razini gramatičke normativnosti* (lingvistička kompetencija ili teorijsko znanje o jeziku), a tek zatim i u manjem opsegu razvoj *komunikacijskih sposobnosti na razini funkcionalne primjene* (komunikacijska kompetencija ili uporabno jezično znanje). Kada je riječ o materinskome jeziku, osobito u razdoblju ranojezičnoga usvajanja, trebalo bi biti obrnuto!

Iako se u aktualnome Nacionalnome okvirnome kurikulumu (NOK, 2010) ističe važnost razvoja jezično-komunikacijskih sposobnosti, istraživanja nastavne prakse (Aladrović Slovaček, 2008, 2011; Barbaroša-Šikić & Češi (ur.), 2007; Bežen, 2008; Jelaska, 2005; Pavličević-Franić, 2005, 2011; Pavličević-Franić & Kovačević, 2002, 2003; Vilke, 2007) ukazuju na nerazmjer između poticanja lingvističke kompetencije nasuprot komunikacijskoj kompetenciji. Uz to, aktualni Nastavni plan i program za osnovnu školu – Hrvatski jezik (2006) daje tercijarnu ulogu nastavi izražavanja, iza nastave gramatike i nastave književnosti, a upravo bi se tijekom nastave jezičnoga izražavanja trebale poticati osnovne jezične djelatnosti. Doista, program hrvatskoga jezika, osobito u osnovnoj školi, upućuje na načelo funkcionalnosti i međupredmetne korelacije te kompetencijski i komunikacijski pristup odgojno-obrazovnim sadržajima, no, u konačnici se ipak inzistira na zapamćivanju i reprodukciji definicija i pravila.

Povrđuje to i istraživanje o razinama usvojenosti lingvističke i komunikacijske kompetencije (Pavličević-Franić i Aladrović Slovaček, 2010) koje je provedeno na uzorku (N=100) učenika mlađe školske dobi. Iz vrijednosti aritmetičke sredine razvidno je da su učenici kompetentniji u poznavanju pravila i definicija (lingvistička kompetencija) koji im, nažalost, ne pomažu u uspješnijoj svakodnevnoj komunikaciji. Uporabno znanje jezika (komunikacijska kompetencija) ustuknulo je pred teorijskim znanjem o jeziku (*Prikaz 1*).

Prikaz 1

Pritom valja istaknuti da se jezičnim sadržajima u osnovnoj školi posvećuje dovoljna pozornost, ali su načini učenja i poučavanja očito neprimjereni dobi i neadekvatno prezentirani. Naime, iako zastupljena velikim brojem sati, nastava hrvatskoga jezika u osnovnoj školi ne rezultira nužno boljom sposobnošću izražavanja, sporazumijevanja, govorenja i pisanja na materinskome jeziku.

U srednjoj se, pak, školi uglavnom obrađuju književnoteorijski sadržaji, a jezikoslovni nedostatno. Stoga ne treba čuditi činjenica da na kraju odgojno-obrazovnih razdoblja, nakon 8 odnosno 12 godina učenja materinskoga jezika, učenici ne ostvaruju zadovoljavajuću razinu obrazovnih postignuća, odnosno nisu dovoljno kompetentni u govornome i pisanome izražavanju na hrvatskome standardnome jeziku.

Uzimajući u obzir sve navedeno, valja znati kako oblikovati jezične programe, te u kojoj mjeri, kako i kada proces institucionalnoga učenja hrvatskoga jezika temeljiti na razvijanju lingvističke kompetencije, a kada veću pozornost posvetiti razvoju komunikacijsko-funkcionalne jezične kompetencije na razini svih uporabnih idioma pojedinca ili sredine. Ako je svrha usvajanja hrvatskoga standardnog jezika razvoj što uspješnije komunikacije na materinskome jeziku, onda se ne čini svrhovitim afirmirati kurikule koji potiču učenje deklarativnoga znanja, nego ponajprije valja razvijati metajezične i metakognitivne sposobnosti učenika koje uključuju kondicionalno znanje i potiču jezično-komunikacijske sposobnosti utemeljene ponajprije na jezičnim djelatnostima slušanja i govorenja, a zatim čitanja i pisanja (Miljević-Riđički, R. i sur. 2003).

Jezične djelatnosti

Razvoj jezičnih kompetencija, a time i uspješno ovladavanje materinskim jezikom, temelji se na usvajanju osnovnih jezičnih djelatnosti tijekom komunikacijskoga procesa. U stručnoj se literaturi za termin *jezična djelatnost* rabe i nazivi *jezična aktivnost* (engl. language activity), *jezična vještina* (engl. language skill), *jezična sposobnost* (engl. language ability). U hrvatskoj lingvodidaktičkoj literaturi riječ je o raznolikim aktivnostima koje su lingvistički, psihološki i sociološki uvjetovane, a služe za ovladavanje jezikom. Sustavno poticanje jezičnih djelatnosti znatno olakšava usvajanje (receptiju) jezičnih sadržaja, a ovladavajući jezičnim djelatnostima, učenik usvaja i sam jezik.

Četiri su osnovne jezične djelatnosti – *slušanje, govorenje, čitanje i pisanje*. Primarnima se smatraju slušanje i govorenje (razgovaranje). Učenik koji započinje školovanje, ako je urednoga jezičnoga razvoja, u dovoljnom je stupnju ovladao slušnom i govornom jezičnom razinom, što znači da je sposoban čuti i razumjeti govor, govoriti i razgovarati. U školi se zatim susreće sa sekundarnim jezičnim djelatnostima – čitanjem i pisanjem. Najbolja se obrazovna postignuća ostvaruju jezičnim međudjelovanjem, odnosno uspješnim kombiniranjem vježbi jezičnoga primanja (slušanje, čitanje) i vježbi jezične proizvodnje (govorenje, pisanje).²

U ovome će radu biti riječi o primarnim jezičnim djelatnostima slušanja i govorenja, kao ključnima za usvajanje ostalih djelatnosti, a time i za ovladavanje hrvatskim jezikom u cjelini.

² Metodičari govorenje i pisanje smatraju produktivnim vještinama, a slušanje i čitanje receptivnim vještinama.

Slušanje

Sposobnost ili umijeće slušanja temeljni je dio svake uspješne jezične komunikacije. Iako je to vještina koju najranije naučimo, istraživanja ukazuju na činjenicu da jezičnoj djelatnosti slušanja pridajemo najmanju pozornost, osobito kada je riječ o aktivnome odnosno svjesnome slušanju. Štoviše, mnogi govorenje smatraju najvažnijom komunikacijskom vještinom, zaboravljajući pritom da bez slušanja nema jezične djelatnosti govorenja. Zbog našega analitičkoga uma informacije koje čujemo često nisu identične onima koje je sugovornik izrekao, ovisno o komunikacijskoj situaciji, dobi sugovornika, poznavanju teme. Iako većina slušanje doživljava kao pasivnu aktivnost, to je daleko od istine.

Slušanje je dinamičan proces, receptivna čovjekova sposobnost primanja i usvajanja čujnih (auditivnih) elemenata jezika. U proces slušanja uključuju se i kognitivna i emocionalna razina, a kao preduvjet očekuje se uredan *govorni sluh* koji ponajprije razumijeva postojanje organskoga (fizičkoga) sluha, a zatim fonemskoga sluha (artikulacija fonema) i melodijskoga sluha (intonacijska razina). Sva tri elementa govornoga sluha preduvjeti su uspješnoga razvoja jezične djelatnosti slušanja. Potrebno je ne samo slušati riječi, nego čuti i razumjeti poruku, kako ne bi došlo do 'buke u kanalu', odnosno do nerazumijevanja poruke. Pogrešno shvaćena ili interpretirana poruka najčešće je posljedica nesvjesnoga slušanja, tzv. nepotpunoga slušanja. U knjizi *Andragoški modeli poučavanja* (ur. Dijanošić, 2009) kao podvrste nepotpunoga slušanja navedene su:

- *pseudoslušanje* – slušatelj naizgled pokazuje interes, ali nije koncentriran i misli na nešto drugo,
- *jednoslojno slušanje* – slušatelj se povremeno uključuje i sluša samo dio informacija,
- *selektivno slušanje* – slušatelj sluša samo ono što ga posebno zanima,
- *selektivno odbacivanje* – slušatelj se usmjerava na sadržaje koje ne želi čuti pa se isključuje kad je o njima riječ,
- *prekidanje slušanja* – slušatelj prekida govornika, 'upada u riječ' i iznosi svoje mišljenje,
- *obrambeno slušanje* – slušatelj sve poruke tumači kao napad i brani se ili napada,
- *slušanje u 'zasjedi'* – slušatelj sluša sugovornika da bi ga napao kad god mu se učini da se sugovornikove riječi mogu dovesti u pitanje.

Tijekom nepotpunoga slušanja prosječna recepcija je 120 do 180 riječi u minuti, a pri svjesnome ili aktivnome slušanju s razumijevanjem, procesuiraju se od 500 do 800 riječi u minuti. Upravo taj podatak ukazuje na važnost aktivnoga slušanja s razumijevanjem u nastavnome procesu. Ima li učenik razvijenu vještinu aktivnoga slušanja, znatno veći dio nastavnoga sadržaja može usvojiti na satu. Razvijanje aktivnoga slušanja zahtijeva pozornost i svijest koja nadilazi samo razinu "slušati" i uključuje i razinu "čuti što je izrečeno". Na žalost, od predškole do osnovne i srednje škole učenike se rijetko "učiti slušati". Iako 89% nastavnika hrvatskoga jezika u anketi ističe da potiču

slušanje (53% vrlo često, a 36% često), odgovori učenika to ne potvrđuju (*tablica 1*). Samo 49% učenika je u anketnim upitnicima odgovorilo da nastavnici provode vježbe slušanja (Pavličević-Franić & Aladrović Slovaček, 2011). Kako je provođenje jezične djelatnosti slušanja preduvjet i temelj svake uspješne komunikacije, upravo vježbe aktivnoga slušanja trebalo bi u nastavi hrvatskoga jezika provoditi što češće.

Tablica 1

Umijeće slušanja može se razvijati na različite načine: *pripremnim predvježbama* u početnim razredima osnovne škole, sa svrhom koncentracije pažnje i navikavanja na pozorno slušanje govorenoga ili pročitanaoga teksta; *vježbama aktivnoga slušanja s razumijevanjem* u kasnijim obrazovnim ciklusima, npr. slušanje s kontrolom razumijevanja, slušanje sa selekcijom sadržaja (razlikovanje bitnoga od nebitnoga); *vježbama reprodukcije slušanoga sadržaja* itd. Dijanošić (2009) navodi i druge mogućnosti poticanja aktivnoga slušanja, primjereno starijoj razvojnoj dobi, npr. *slanje verbalnih i neverbalnih znakova*, čime se govorniku pokazuje da ga se sluša; *postavljanje pitanja* radi razjašnjenja izgovorne poruke; *glasno ponavljanje slušanoga teksta* (ispričati svojim riječima) kako bi se provjerilo razumijevanje; *dekodiranje emocionalnih stanja* radi usmjeravanja daljnje komunikacije, *sažimanje onoga što se čulo* radi utvrđivanja glavne teme; *vrednovanje slušane poruke* radi potvrđivanja vrijednosti i razumljivosti poruke.

Sve vježbe slušanja, bez obzira na vrstu i razinu usvajanja, valja provoditi na konkretnim predlošcima stvarnih komunikacijskih situacija. U mlađoj osnovnoškolskoj dobi to može biti slušanje i ponavljanje brojalica, razbrajalica, brzalica, pitalica, kao i sudjelovanje u jezičnim igrama slušanja i govorenja (onomatopejske igre, artikulacijsko-intonacijske igre...). U starijoj osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj dobi mogu se provoditi vježbe aktivnoga slušanja tijekom razgovorne komunikacije, vođeno slušanje glazbe, slušanje interpretativno pročitanih književno-umjetničkih tekstova, slušanje izražajno pročitanih tekstova drugih funkcionalnih stilova itd. Pritom se, kao ogledni primjeri simuliranih govornih izvora, koriste uzorci tonskih zapisa na CD-u, radijske i TV emisije, filmovi, računalni programi, ali ponajviše i najkorisnije – slušanje učiteljeva govora i međusobne komunikacije.

Gvorenje

Jezična djelatnost govorenja urođena je čovjekova sposobnost, uz preuvjet neoštećenih govornih organa i urednoga kognitivnoga razvoja. U ranoj fazi jezičnoga usvajanja govorenje se nastavlja na prvotnu sposobnost slušanja. Iako nije primarna, govor je osnovna ljudska djelatnost uspostavljanja i ostvarivanja jezične komunikacije, znatno češća, lakša i brža nego djelatnost pisanja. Razumijevanje govora najčešće prethodi samom činu govorenja, no obje se aktivnosti mogu razvijati i paralelno, a govorenje može i prethoditi razumijevanju (npr. kod predškolske djece koja upotrebljavaju jezične izraze iako ih ne razumiju).

Govorenje pripada u čovjekove produktivne sposobnosti. Riječ je o jezičnoj djelatnosti tijekom koje se leksičkim, gramatičkim, fonološkim i prozodijskim sredstvima prenosi usmena poruka u procesu jezičnoga sporazumijevanja. Temeljna je jedinica govorenja *govorni čin*. U komunikacijskome procesu govorni čin obuhvaća: *sadržaj govorenja* (o čemu se govori), *izraz govorenja* (izbor jezičnih jedinica s pomoću kojih se govor ostvaruje), *značenje govorenja* (što izgovoreni sadržaj znači ili može značiti), *namjeru govornika* (zašto, odnosno s kojom se svrhom govor ostvaruje), *kontekst govorenja* (komunikacijska situacija ili okruženje u okviru kojih se govor ostvaruje). Svaki govorni čin uključuje izvanjezične i jezične elemente koji ga oblikuju, od individualnih osobina ličnosti svakoga pojedinca, preko sociokomunikacijskih i psihokomunikacijskih odrednica, do lingvističkoga znanja i razina jezične usvojenosti. Osnovna je funkcija govornoga čina verbalno sporazumijevanje, odnosno ostvarenje govora kao usmene jezične djelatnosti između najmanje dvoje sugovornika. Prema ulozi koju govorni čin ima u priopćajnome procesu razlikuju se: kontaktni govorni činovi (pozdravljanje, predstavljanje, čestitanje, različiti oblici obraćanja slušateljima); direktni govorni činovi (zamolba, prijedlog, zapovijed, instrukcija i drugi optativni oblici govora); ekspresivni govorni činovi (izražavanje različitih osjećaja); referencijalni govorni činovi (prikaz, izjava, izvješće, objašnjenje, tvrdnja i drugi oblici objektivnoga govora utemeljenoga na činjenicama). Prema kriteriju odnosa među sugovornicima razlikujemo govorne činove koji utječu na svijest sugovornika (razmjena stavova, iznošenje mišljenja), govorne činove koji utječu na ponašanje sugovornika (savjet, zahtjev, upozorenje, predbacivanje), govorne činove kojima se oslobađa napetost između sugovornika (isprikanje, zahvala, čestitanje, izražavanje sućuti i drugi oblici govora koji utječu na emocionalne odnose sugovornika).

Bez obzira na različite podvrste govorni se činovi u komunikaciji mogu ostvariti kao dijaloški, monološki i poliloški govorni oblik. Dijalog (*grč. dia = dva*) je razgovor dvoje ljudi, pri čemu se uloge govornika i slušatelja neprestano izmjenjuju. Ostvaruje se kao službeni ili privatni razgovor, javni ili osobni razgovor, vanjski (stvarna komunikacija) ili unutarnji razgovor (zvučno neostvaren razgovor sa samim sobom), jednostrani razgovor (jedan govornik ima ulogu i govornika i sugovornika) ili dvostrani razgovor (zajedničko međudjelovanje govornika i sugovornika). Najpoznatiji su dijaloški oblici: svakodnevni razgovor, rekreativni razgovor, poslovni razgovor, intervju, razgovorne igre (mozgalice, pitalice, premetaljke, dopunjaljke itd., odnosno igranje jezikom radi poticanja komunikacijske kompetencije). Monolog (*grč. mono = jedan, sam*) je samogovor, tj. govor jedne osobe upućen drugima ili sebi, individualan govorni čin bez smjenjivanja sugovornika u komunikaciji. Ostvaruje se kao opisivanje, pripovijedanje, raspravljanje, tumačenje i upućivanje. Polilog (*grč. poly = mnogo, više*) se odnosi na govorni komunikacijski oblik u kojemu sudjeluje više ljudi. Budući da poliloški oblici također podrazumijevaju međudjelovanje više sugovornika, a imaju i strukturu sličnu dijaloškome izražavanju, nije pogrešno govorne činove razdijeliti samo u dva osnovna oblika. Pritom se pojmom 'dijaloški oblik' označava svaki razgovor u kojemu

sudjeluje više osoba, a pojam 'monološki oblik' odnosi se na govor samo jedne osobe u komunikaciji (Pavličević-Franić, 2005).

Između termina *govor* i *govorenje* u jezikoslovnoj se literaturi očituje semantička razlika. Govorom se smatra zvučna realizacija određenoga jezika koja se usvaja od najranije dječje dobi. Govorenje je, pak, jezična djelatnost koja se temelji na općeljudskoj sposobnosti glasanja odnosno proizvodnje govorno-čujnih elemenata. Želimo li da govorenje od opće organsko-fizičke sposobnosti svakoga zdravog čovjeka preraste u jezičnu djelatnost kojom se ostvaruje uspješno govorno sporazumijevanje, valja zadovoljiti više preduvjeta. Ponajprije, za uspješnu jezičnu komunikaciju valja imati isti jezični kod, odnosno naučiti određeni jezik unutar čijih će se pravila i normi govor ostvarivati. Osobitu pozornost valja posvetiti i razvijanju sposobnosti slušanja koja govoru prethodi i kojom se usvaja zvukovna strana jezika (usvajanje akustičko-artikulacijskih i intonacijskih obilježja jezika). Razvijanje urođene govorne sposobnosti uključuje što češće provođenje govornih vježbi kojima se potiču govorne (i govorničke) vještine.

U nastavi hrvatskoga jezika općenito, a posebice u području jezičnoga izražavanja, provođenje govornih vježbi zauzima važno mjesto. Izravno je povezano s vježbama aktivnoga slušanja koje prethode te vježbama čitanja i pisanja koje slijede, a najsvrhovitije su kad se temelje na različitim kreativnim aktivnostima (Creative Thinking in Literacy and Language Skills, 2015). Sustavno bi se trebale provoditi: *gramatičke vježbe* (fonetsko-fonološke, morfološke, sintaktičke), *ortoepske ili pravogovorne vježbe* (artikulacijske, akcentuacijske, intonacijske), *leksičke vježbe* (bogaćenje rječnika i značenje riječi), *stilsko-kompozicijske vježbe* (stvaranje vlastitih funkcionalnih tekstova). Pri ovladavanju hrvatskim jezikom u razredu se mogu realizirati raznoliki govorno-izražajni oblici (Pavličević-Franić, 2005):

- *pripremne vježbe* (u ranojezičnome razdoblju) – započinju tzv. *kontaktnim govorenjem* u svakodnevnom komunikacijskim situacijama (pozdravljanje, obraćanje, postavljanje pitanja i davanje odgovora, zahvaljivanje, čestitanje),
- *direktni govorni oblici* (u kasnijim obrazovnim razdobljima) – izricanje usmene zamolbe, savjeta, prijedloga, zapovijedi,
- *ekspresivno govorenje* – pripovijedanje stvarnih i izmišljenih doživljaja uz usmeno izražavanje osjećaja,
- *refercijalno govorenje* (najzahtjevnije govorne vježbe) – vježbe objektivnoga govornoga izražavanja.

Bez obzira na sadržaj koji se uvježbava i razvojno razdoblje u kojemu se provode, govorne vježbe u nastavi hrvatskoga jezika možemo općenito podijeliti na reproduktivne (ponavlačke) i produktivne (stvaralačke, proizvodne). Pritom je važno istaknuti da lingvometodička teorija ne može funkcionirati bez prakse, odnosno konkretnoga uključivanja svih jezičnih djelatnosti (slušanje, govorenje, čitanje i pisanje) u nastavni proces učenja i usvajanja hrvatskoga jezika (Bežen, 2008). Tijekom

provedbe bilo koje vrste govornih vježbi u nastavi se proces uključuju i *korekcijske vježbe* radi predusretanja ili otklanjanja gramatičko-pragovornih pogrešaka. Temeljna svrha provođenja govornih vježbi u osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj izobrazbi jest razvoj govornih sposobnosti i vještina, kao i stvaranje komunikacijski kompetentnih govornika hrvatskoga jezika.

Zaključak

Budući da se učenje i poučavanje jezika temelji na komunikaciji, a komunikacija se, između ostalih čimbenika, razvija poticanjem jezičnih djelatnosti (ponajprije slušanja i govorenja, a zatim čitanja i pisanja), uspješno ovladavanje hrvatskim standardnim jezikom izravno je povezano s razvojem i usvajanjem jezično-komunikacijskih kompetencija. Polazište je u razvoju pragmatičnih jezičnih kompetencija na početku školovanja, a zatim tijekom i na kraju određenoga obrazovnoga razdoblja slijede više razine lingvističke kompetencije. U nastavnome procesu, kad je riječ o jezičnoj djelatnosti slušanja, to ponajprije znači "učiti slušati", odnosno slušanjem primiti poruku. Znati aktivno (svjesno) *slušati*, a pritom *čuti* i razumjeti sadržaj, također se može naučiti. Slušna recepcija preduvjet je ne samo razvoja ostalih jezičnih djelatnosti nego i urednoga jezičnoga razvoja svakoga pojedinca. Provođenjem, pak, jezične djelatnosti govorenja, uči se proizvoditi i odašiljati govorenu poruku, odnosno tijekom usmene komunikacije znati ne samo *govoriti* nego i umjeti *reći*. U jezičnome međudjelovanju slušanje se isprepleće s govorenjem, poslije i s ostalim jezičnim djelatnostima, a komunikacija je to uspješnija što je viša razina razumijevanja koja slijedi nakon svake jezične aktivnosti.

Temelji li se učenje i poučavanje hrvatskoga jezika na teorijskome znanju, bez stvarne funkcionalne primjene, osobito kad je riječ o učenicima mlađe školske dobi, učenje standardnoga jezika neće rezultirati uspješnijom komunikacijom, bogatijim rječnikom i pravilnim izražavanjem bez straha od pogreške. Stoga bi stvaranje uvjeta za razvoj komunikacijskih sposobnosti i povećanje komunikacijske kompetencije na razini svih priopćajnih idioma materinskoga jezika trebao biti važan cilj uspješnoga procesa učenja i poučavanja hrvatskoga jezika. U osnovnoškolskome razdoblju razvoj komunikacijske kompetencije temelj je usvajanju jezika, a u srednjoj školi visoka razina komunikacijske stručnosti predstavlja polazište za nadgradnju teorijskih jezičnih osnova, odnosno za uspješan razvoj lingvističke kompetencije. Više razloga potvrđuje svrhovitost funkcionalno-komunikacijskoga slijeda u odnosu na gramatizirani pristup usvajanju i učenju hrvatskoga jezika: razvoj komunikacijske kompetencije povezan je s kognitivnim i emocionalnim razvojem učenika; razvijenija jezično-komunikacijska osposobljenost proporcionalna je uspješnijoj socijalizaciji, a utječe i na cjelokupan razvoj svestrane stvaralačke ličnosti; ovladavanje hrvatskim jezikom kao oblikom usmenoga i pisanoga izražavanja ima bitnu ulogu ne samo u nastavi materinskoga jezika nego u procesu učenja općenito. Komunikacija se razvija komunicirajući, u funkciji stvarnoga izražavanja. Rabeći u mlađoj dobi najprije usvojene logičke izričaje

(bez obzira na moguće pogreške), a poslije i apstraktne gramatičke paradigme, učenik će tijekom školovanja postupno naučiti proizvoditi i standardnojezične oblike na svim jezičnim razinama. Pritom se ne dokida usvajanje normativne gramatike, nego se preoblikuje u didaktičku (školsku) gramatiku prilagođenu spoznajnim i emocionalnim obilježjima učenika određene razvojne dobi i u određene obrazovne razdoblje.

Zbog svega navedenoga može se zaključiti da bi usvajanje standardnoga jezika u cijeloj obrazovnoj vertikali trebalo biti koncepcijsko-programski drukčije određeno i postavljeno. Svrha bi bila funkcionalno učenje jezikoslovnih sadržaja i razvoj temeljnih jezičnih djelatnosti - aktivnoga slušanja, produktivnoga govorenja, čitanja i pisanja, odnosno funkcionalnoga izražavanja. To znači poticanje komunikacijske kompetencije i posvećivanje veće pozornosti nastavi jezičnoga izražavanja tijekom koje se provode praktične jezične vježbe, zahvaljujući kojima se razvija upravo funkcionalna jezična komunikacija. Dakle, polazište je komunikacijska situacija od koje se međudjelovanjem jezičnih djelatnosti dolazi do funkcionalne primjene i razvoja komunikacijske i lingvističke kompetencije. Rezultat tako zamišljenoga nastavnoga procesa jest jezično obrazovan i komunikacijski kompetentan učenik, visoke razine jezičnoga znanja i pouzdanja.